

ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІОКОМПОНЕНТІВ У МІЖКУЛЬТУРНОМУ СПІЛКУВАННІ

О.В. Ємельянова

Сумський національний аграрний університет

Кінець ХХ початок ХХІ століть позначені інтерналізацією економіки та глобалізацією ділових взаємовідносин, що сприяє більш глибокій взаємодії представників різних етнокультур. Це неминуче призводить до виникнення різноманітних проблем комунікативного характеру. Приналежність партнерів по спілкуванню до різних етнокультур може значною мірою ускладнювати процес комунікації.

Проблема виявлення розбіжностей та збіжностей, які існують у вербальному та невербальному досвіді тих чи інших лінгвокультур привертає інтерес багатьох дослідників (Г.О. Антипов, О.Д. Донських, Г.Д. Томахін, Л.Ф. Рудакова, Ю.О. Сорокін, І.В. Змієва, Т.О. Анохіна, Л.В. Солощук, О.В. Тарасова, І.С. Шевченко). Ці розбіжності, або лакуни, є не що інше, як знання про інокультуру, мову країни, які є об'єктом вивчення, зберігання та використання (Рудакова 1996:166).

Проблема адекватного володіння комунікантами, представниками різних етнокультур, правилами та нормами мовленнєвої поведінки являє собою актуальне питання і потребує досконалого вивчення.

Діалог як найбільш поширена форма спілкування вимагає від інтерактантів як знань стандартизованого мовленнєвого етикету, так і його етнокультурних особливостей. Структурна єдність діалогічного тексту традиційно поділяється дослідниками на три фази: 1) встановлення мовленнєвого контакту; 2) підтримання мовленнєвого контакту (суто інформаційна база); 3) завершення мовленнєвого спілкування (Почепцов 1981:53, Чхетіані 1987:12-13).

Встановлення мовленнєвого контакту, або ініціююча фаза діалогу, яка належить до сфери мовленнєвого етикету, є визначальним важелем успішності або неуспішності процесу комунікації. Ініціююча фаза діалогу є своєрідним індикатором рівня володіння комунікантами формами мовленнєвого етикету. Апарат мовленнєвих одиниць, який обслуговує мовленнєвий етикет, є найбільш стандартизованим, багатим на шаблони та кліше.

Успішний перебіг процесу комунікації вимагає від її учасників не лише відповідного рівня володіння іноземною мовою, але й знання культурно-національної специфіки ділового спілкування представників різних культур (Яценкова 2001:264).

Кожна культура має певні особливості мовленнєвого етикету та своєрідні етикетні феномени. Одним з таких етикетних феноменів, характерним для англомовної культури, є *"small talk"*.

Наприклад: *"Good morning, Roberts", she said.*

"Good morning, Miss Marple. You're early this morning. Where do you want to go?"

"Gossington Hall, please", said Miss Marple.

"Ah, Gossington Hall. Great changes there and everywhere nowadays. All that development. Never thought anything like that'd come to St Mary Mead" (A.Christie:369-370).

Вміння вести розмову, коли і говорити особливо немає про що, ціниться як англійцями, так і американцями. В той же час для представників української лінгвокультури такі розмови нехарактерні, вони розглядаються як зайве витрачання часу. Такий підхід до *"small talk"* з боку носіїв української лінгвокультури може призвести до неуспішності комунікативного процесу. *"Small talk"*, який є невід'ємним елементом англійської етнокультури, практично не залежить від соціальної сфери спілкування: офіційності або фаміліярності обстановки, нейтральності або експресивності ситуації, віку та статі співрозмовників, ступеня їх знайомства, родинних зв'язків і т.ін. (Тарасова 1996:179). Тематика *"small talk"*, як правило незмінна: погода, загальний стан справ співрозмовника та інші нейтральні теми.

Існує набір стандартних фраз, кліше, які активно використовуються співрозмовниками в процесі комунікації. Для *"small talk"* характерний дружній неемоційний тон. Суперечки та протиріччя у цьому випадку недоречні. Парадоксальною особливістю *"small talk"* є те, що комунікативний успіх *"small talk"* залежить як раз від порушень постулатів Грайса: замість лаконізму й конкретності, *"small talk"* передбачає багатослівність, повторення; замість інформативності про предмет розмови, правдивості потребується повна інформаційна стерильність, яка зводить нанівець будь-яку відповідальність за свої слова (Тарасова 1996:180).

Ритуалізовані, конвенціалізовані та культурно-марковані мовленнєві явища, які є характерними для англійської етнокультури, потребують засвоєння та адекватного вживання з боку іншомовних комунікантів. Це сприяє підтриманню успішності комунікативного процесу.

Вміння слухати співрозмовника, що також може бути віднесено до сфери мовленнєвого етикету, є запорукою успішного перебігу процесу комунікації.

Пор.: *But David had hardly launched into the complexities of arriccato, intonaco, sinopie and the rest before Breasley interrupted.*

"Freak dear gel, for God's sake stop reading that fucking book and listen".

She looked up, then put the paperback down and folded her arms.

"Sorry".

It was said to David, ignoring the old man - and with an unconcealed boredom: you're a drag, but if he insists.

"And if you use the word, for Christ's sake sound as if you mean it".

"Didn't realize we were included".

"Balls".

"I was listening anyway"....

He leaned forward, pointing a finger at the girl.

"Now no more. Learn something".

"Yes, Henry".

"My dear fellow, I'm sorry. Do go on" (J.Fowles:50).

У цьому епізоді спостерігається порушення мовленнєвого етикету відразу з боку двох інтерактантів. Генрі Бреслі безцеремонно перебиває свого гостя Девіда Уільямса, щоб зробити зауваження Фрік - дівчині, що живе у нього та повністю від нього залежить.

Фрік, поведінка якої стала причиною конфлікту, від самого початку нехтує правилами мовленнєвого етикету, які передбачають увагу до мовлення співрозмовника. Вибачаючись, Фрік ображає одночасно двох адресатів: Девіда та Бреслі: *"Sorry". It was said to David, ignoring the old man - and with an unconcealed boredom: you're a drag, but if he insinuates.* Фрік проігнорувала Генрі Бреслі, а Девіду дала зрозуміти, що він нудна та неприємна людина, використавши інтонацію, як дієвий засіб невербального спілкування (*said with unconcealed boredom*).

У кінці цього словесного конфлікту Генрі Бреслі просить вибачення у свого гостя як за поведінку Фрік, так і за свою: *My dear fellow, I'm sorry. Do go on.* Але йому зрозуміло, що після всього сказаного досить важко вести розмову у дружньому, невимушеному руслі.

Щира повага інтерактантів один до одного та до передаваної інформації є гарантими успішності комунікативного процесу.

Комунікативна компетенція інтерактантів, представників різних етнокультур передбачає вільне володіння як вербальними, так і невербальними засобами комунікації. Невербальні компоненти комунікації, до яких традиційно відносять паузи, жести, міміку, пози, інтонацію та т.ін., набувають широкого використання у реальному міжособистому спілкуванні (Анохіна 2002:6).

На невербальну поведінку особистості накладають відбиток культурні цінності того чи іншого суспільства, його звичаї та традиції, вірування, внаслідок чого у сфері невербального вираження комунікативних намірів виникають зони, які є характерними лише для даної народності і потребують від інокультурного партнера по комунікації додаткових знань та вмінь декодувати етноспецифічні невербальні компоненти (Солощук 2000:49).

Багато бізнесменів та перекладачів підкреслюють складність ведення ділових переговорів з представниками арабського світу. Арабська мова нерозривно пов'язана з жестикуляцією. Жести як невербальні компоненти є суттєвим доповненням до інформації, яка передається вербальним шляхом. Але інколи жест, який не супроводжується словесним поясненням, також є досить красномовним. Наприклад, три пальці, складені в шепотку та повернуті догори, означають: не поспішайте, зачекайте хвилиночку. Цей жест є дуже популярним серед представників арабського світу (Змієва 1996:85).

Одне і те ж поняття відображається за допомогою жестів у різних народів по-різному. Наприклад, жест японців та німців "іди сюди" сприймається українцями, росіянами, іспанцями як "іди звідси", тому що останні, коли кличуть, повертають руку долонею догори і рухають пальцями в напрямку до себе, а перші - навпаки. Вказівний палець біля очей у іспанців означає, що співрозмовник бачив наші наміри, що ми "розкриті". Українці та росіяни дешифрують цей жест як засторогу.

Іноді різниця у значенні жестів може призвести як до непорозуміння з боку адресата, так, навіть, і до виникнення конфліктної ситуації. Жест О, що утворюють за допомогою великого та вказівного пальців у багатьох країнах означає "прекрасно". Той самий жест в Німеччині може образити адресата та викликати з його боку негативну реакцію.

Потискання інтерактантами один одному рук в процесі фази встановлення контакту також належить до сфери етикетних стандартів спілкування. До середини ХХ століття цей жест вітання був характерним суто для чоловічого товариства. Він втілює в собі рівність та дружність відносин. Жінку вітали, цілували їй руку. Друга половина ХХ століття позначилася ростом демократизації та фемінізації суспільства. Жінки все частіше виконують роль повноправних ділових та політичних партнерів в сфері бізнесу та політики. Як результат - використання жінками чоловічих моделей спілкування. Потискання рук при встановленні контакту тепер характерно не лише серед чоловіків, але й серед жінок та чоловіків і навіть суто серед жінок. Небажання одного з комунікантів подати іншому руку для вітання несе в собі вагому імпліцитну інформацію: або ж комунікант не налаштований на подальший дружній розвиток взаємовідносин, або ж він навмисно намагається принизити співрозмовника, дати йому зрозуміти свій значно вищий соціальний статус.

Пор.: *"David Williams?"*

He made an apologetic gesture. "You were expecting me?"

"Yes".

She did not offer to shake hands (J.Fowles:36).

Дівчина, яка виконувала роль господині, навмисно не подала Девіду Віліамсу руку для вітання. Тим самим вона дала йому зрозуміти, що сприймає його лише як гостя господаря будинку і ніяких особистих дружніх почуттів до нього не має.

Динамічність культури та її схильність до змін призводить до певних змін у нормах етикету суспільства. Глибинність змін у нормах етикетних стандартів суспільства та відбиття їх у мовленні потребують подальшого вивчення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Анохіна Т.О. Сміслові навантаження паузи у семантичному просторі англійського мовлення //Вісник Сумського державного університету. – 2002. - №4 (37). - С.5-8.
2. Змієва І.В. Язык делового общения: межкультурный аспект (на примере лингвокультурной ситуации Ирака) //Актуальні проблеми вивчення мови та мовлення, міжособової та міжкультурної комунікації: Міжвуз. зб. наук. праць. - Харків: Константа, 1996.- С.83-86.
3. Почепцов Г.Г. Фатическая коммуникация//Семантика и прагматика синтаксических единств. - Калинин: Изд-во Калин. ун-та, 1981. - С.52-59.
4. Рудакова Л.Ф. Роль систематизации социокультурной информации в познании инокультуры//Актуальні проблеми вивчення мови та мовлення, міжособової та міжкультурної комунікації: Міжвуз. зб. наук. праць.-Харків: Константа, 1996.- С.166-168.
5. Солощук Л.В. Этнокультурные компоненты в коммуникации: невербальные аспекты //Науковий вісник каф. ЮНЕСКО Київ. держ. лінгв. ун-ту «Філологія, педагогіка і психологія в антропоцентричних парадигмах». -К.:Видавнич. центр КДЛУ,2000.-С.48-50.

6. Тарасова Е.В. Феномен "small talk" в англоязычной этнокультуре //Актуальні проблеми вивчення мови та мовлення, міжособової та міжкультурної комунікації: Міжвуз. зб. наук. праць.-Харків:Константа, 1996.-С.179-180.
7. Чхетиани Т.Д. Лингвистические аспекты фатической метакоммуникации: Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04/Киев. гос. пед. ин-т ин. яз. - К.,1987.-24с.
8. Яценкова О.В. Культурне різноманіття та ефективна ділова комунікація/Мовні і концептуальні картини світу.- К.: Київ. ун-т ім. Т. Шевченка. - 2001.- №5. - С.264-267.

СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

9. Agatha Christie. The Mirror Crack'd From Side To Side. - Chancellor Press, 1983. - 380p.
10. John Fowles. The Ebony Tower. - Moscow: Progress Publishers, 1980. - 246p.

Надійшла до редколегії 18 березня 2003р.